

POPAS LA MUZEUL ETNOGRAFIC

Ion H. CIUBOTARU*

Nu voi relata acest episod, înainte de a spune câteva cuvinte despre începuturile Muzeului Etnografic ieșean, pe care mi le-a istorisit profesorul Petru Caraman. Marele etnolog era profund interesat de întemeierea acestei instituții și a sprijinit ideea pe toate căile, inclusiv printr-o intervenție directă la profesorul Ion Petrovici, de care era destul de apropiat. Îl cunoștea bine și pe Ion Chelcea, atât din scrierile pe care le publicase până atunci, cât și din recomandările lui Romulus Vuia, cel ce îi tutelase debutul etnografic.

Era în primăvara lui 1943. Semnele primenirii naturii, vizibile la tot pasul, treceau neobservate, deoarece oamenii erau îngrijorați din pricina războiului și nu se mai lăsau pradă emoțiilor renașterii ca altădată. În orașul de pe cele șapte coline, temerile induse de zăngănitul armelor – din ce în ce mai distinct – puseseră stăpânire pe mai toți locuitorii urbei. Unii dintre ei se pregăteau să ia drumul bejeniei. Reunit în ședință, Senatul Universității îi încredința lui Ion Chelcea Catedra de *etnografie* din cadrul Facultății de Geografie. Mai precis, i se punea la dispoziție o conferință cu acest profil, care avea toate perspectivele să se dezvolte, devenind o structură științifică de largă cuprindere, pusă în slujba cunoașterii și valorizării culturii populare tradiționale, domeniu inexistent la vremea aceea în învățământul superior din capitala moldavă.

Proaspătul conferențiar desfășurase, până atunci, o rodnică activitate profesională în cadrul Muzeului Etnografic al Transilvaniei, precum și la Institutul Central de Statistică din București, urmată de un stagiul de specializare în etnografie și antropologie fizică, sub îndrumarea unor străluciți dascăli de la Universitatea din Viena. Acumulase o bogată experiență în privința cercetărilor de teren, iar activitatea sa științifică fusese încununată de doctoratul susținut la Cluj, sub conducerea lui Romulus Vuia, în fața unei comisii din care făceau

* Institutul de Filologie Română „A. Philippide”, Iași – România.

parte reputați oameni de știință, precum Nicolae Drăganu, Gheorghe Giuglea și Lucian Blaga.

Aducerea lui Chelcea la Iași în anul 1943, adică în plin război, avea și un alt scop: trebuiau pornite demersurile pentru înființarea Muzeului Etnografic al Moldovei, pe care ilustrul profesor Ion Petrovici, pe atunci Ministrul Culturii Naționale și al Cultelor, se arăta dispus să-l sprijine. Și într-adevăr, după ce Chelcea a înaintat memoriul de necesitate, aprobarea a venit în câteva zile. Urma să fie trimisă schema de funcționare a noii instituții, propunerea pentru sediu și planul de cheltuieli pentru perioada de început. Din păcate, până s-au făcut toate acestea, profesorul Petrovici nu mai era ministru. La începutul verii lui 1945, când universitarii ieșeni se întorceau din Țara Moșilor, unde fuseseră refugiați, planul de organizare a muzeului, întocmit de Chelcea, era gata.

Rectoratul a numit de îndată o comisie alcătuită din trei specialiști (Petru Caraman, Gheorghe Năstase și Cicerone Iordăchescu), care avea misiunea de a analiza și îmbogăți documentul respectiv. Profesorul Caraman a întocmit atunci cel mai amplu și mai riguros referat, chiar dacă starea lui sufletească era una de-a dreptul dramatică. Pierderea atâtor manuscrise prețioase, aflate în lada ce-i fusese furată la întoarcerea de la Zlatna, pe peronul gării din Alba Iulia, avea să-l afecțeze încă multă vreme. Cu toate acestea, observațiile și sugestiile sale, privitoare la modul în care trebuia să arate muzeul etnografic, nu s-au abătut nici o clipă de la spiritul științific și exigențele care îl caracterizau. Chelcea a citit referatul cu multă luare aminte, însușindu-și toate recomandările făcute. Mai mult decât atât, i-a cerut îngăduința etnologului de a-l consulta și în alte împrejurări, ceea ce generosul învățat a acceptat, sfătuindu-l ori de câte ori a fost nevoie.

Data întemeierii Muzeului Etnografic al Moldovei rămâne, așadar, cea menționată în decretul semnat de ministrul Petrovici, adică primăvara anului 1943. În realitate însă, operațiunile premergătoare inaugurării propriu-zise a acestei prestigioase instituții aveau să mai dureze încă cincisprezece ani. Și nu pentru că directorul onorific Ion Chelcea ar fi fost un om lipsit de inițiativă. Dimpotrivă, el avea să se dovedească excesiv de zelos, întrucât a pornit la lucru chiar din ziua obținerii aprobării ministeriale. Cabinetul său de la Facultatea de Geografie devenea primul sediu al muzeului, adică locul în care se discutau proiecte importante privitoare la noua ctitorie culturală, pe care inițiatorul le supunea atenției unor personalități dintre cele mai avizate.

Și tot acolo au fost depozitate cele dintâi obiecte etnografice și din domeniul artei populare, care stau la baza inestimabilului patrimoniu etnocultural găzduit astăzi de impunătoarele spații ale Palatului Culturii din Iași.

La puțin timp după decizia de înființare a muzeului, a apărut și prima donație. Una consistentă și deosebit de prețioasă, după cum se va vedea la locul potrivit. Magistratul ieșean Iuliu Pascu, un iubitor de neam și țară, dăruia (împreună cu mama sa Maria) aproape patru sute de obiecte de sorginte țărănească, adunate în primele decenii ale veacului trecut de pe cele mai îndepărtate meleaguri românești. Nu ilustrau o temă anume și nici o zonă etnografică preferată, dar fiecare piesă în parte sta mărturie pentru talentul, ingeniozitatea și sensibilitatea celor ce le zămisliseră. Fuseseră achiziționate de prin locurile străbătute de pasionatul colecționar, și erau excelent întreținute prin grija mamei acestuia.

Un an mai târziu, în februarie 1944, Ion Chelcea se afla în orașul Fălticeni, unde fusese invitat de Artur Gorovei. Aflând de înființarea muzeului de la Iași, renumitul folclorist îi aducea la cunoștință directorului onorar hotărârea sa de a înzestra noua instituție cu un număr de *cinci sute de volume* (cărți și reviste din domeniul culturii populare), urmând ca fondul respectiv să rămână de sine stătător și, în perspectivă, să poarte numele donatorului. Într-adevăr, sursele bibliografice dăruite de învățatul fălticenean, deosebit de prețioase, au fost inventariate separat alcătuind fondul de carte veche din biblioteca Muzeului Etnografic al Moldovei. Multe dintre acestea erau unicate, neexistând în bibliotecile ieșene. Cei ce le consultau, într-o vreme cu destulă greutate, cunoșteau prea bine proveniența lor, dar acest lucru era trecut sub tăcere. Numele lui Artur Gorovei avea să fie etalat la loc vizibil abia după evenimentele din anul 1989.

Unii s-ar putea întreba de ce a fost nevoie ca între data înființării și cea a deschiderii muzeului să treacă un deceniu și jumătate? Nu trebuie uitat, totuși, că vremurile aceluia început de drum erau cumplit de tulburi, iar prioritățile regimului comunist, abia instaurat, vizau cu totul alte obiective. Cui i-ar fi putut vorbi Ion Chelcea despre necesitatea deschiderii unei asemenea instituții, cu spații adecvate, personal de specialitate și auxiliar, buget pe măsură, fonduri pentru achiziții etc., câtă vreme specialiștii din domeniu erau dați afară pe capete ori chiar aruncați în temnițe? De altfel, însuși profesorul Ion Petrovici se afla după gratii, unde avea să rămână nu mai puțin de șaptesprezece ani.

Ba chiar și Chelcea fusese inclus pe listele negre ale celor ce diriguiau destinele țării și, mai ales, ale oamenilor. Și totuși, vrednicul dascăl nu s-a lăsat intimidat. A continuat să strângă obiecte pentru muzeu pe toate căile posibile: oferite cu generozitate de către unii intelectuali sătești care le aveau în păstrare, ori primite în dar de studenții săi geografi, cu care făcea cercetări etnografice prin satele Moldovei. La începutul deceniului șase al veacului trecut, colecțiile muzeului numărau peste 650 de obiecte, toate obținute prin donații.

Profesorul Caraman, care era prieten apropiat cu folcloristul Ion Diaconu, știa că vrânceanul avea multe obiecte prețioase pe care le adunase de pe plaiurile natale. Generos cum era, l-a îndemnat pe cercetătorul Mioriței să le dăruiască muzeului. Și poate că interlocutorul său nu ar fi ezitat, dacă nu s-ar fi confruntat cu greutatea materiale greu de imaginat. După un timp, tot la muzeu au ajuns, vândute la prețuri modice, gestul lui Ion Diaconu constituind un act de cultură cu dublă semnificație: obiectele respective, îndeosebi *tiparele de caș*, sunt valori artistice de referință și, în al doilea rând, provin de la cel mai de seamă cercetător al civilizației tradiționale din Țara Vrancei.

Până la urmă, oficialii vremii au recunoscut instituția ctitorită de Ion Chelcea și au trecut-o de la Universitate în subordinea Așezămintelor Culturale. Colecțiile au fost depozitate, mai întâi, în spațiile actualului Muzeu al Unirii, insuficiente și aflate într-un interminabil proces de renovare. Condițiile oferite nu erau satisfăcătoare nici măcar pentru adăpostirea pieselor existente, darămite pentru noile achiziții, care se efectuau într-un ritm susținut, conform planului elaborat de director. Entuziast și inepuizabil, profesorul Chelcea făcea de toate: concepea strategii de organizare a noului așezământ, se ocupa de instruirea colaboratorilor pe care îi avea în subordine, bătea satele Moldovei în căutarea celor mai prețioase exponate, făcea fotografii și schițe, supraveghea operațiunile de inventariere și depozitare a obiectelor.

Prin anul 1956, personalul de specialitate al muzeului ajunsese să numere vreo șapte-opt membri. Toți erau tineri și foarte tineri, iar noțiunile elementare de etnografie și muzeologie le deprindeau din mers, prin grija și disponibilitatea profesională a celui ce le era mentor. Cei care îl însoțeau la cercetările de teren aveau posibilitatea de a-și însuși, prin exemplu viu, modalitățile de abordare a interlocutorilor din lumea satelor, căile de identificare a obiectelor cu adevărat valoroase, felul în care se întocmeau fișele la fața locului, când și mai ales cum trebuia folosit aparatul foto în procesul documentării ș.a.

La fel de profitabile puteau fi și discuțiile pe care directorul le purta la sediu, săptămânal, în preajma obiectelor achiziționate. Erau scoase în evidență particularitățile definitorii ale acestora, semnele și simbolurile ce le individualizau într-un context general. O șansă în plus au avut muzeografi care l-au însoțit pe Chelcea în campania cercetărilor complexe de la Bicaz, organizate de Academia Română și conduse, printre alții, de fostul magistrul de la Cluj, profesorul Romulus Vuia. Într-adevăr, așa cum observa și cărturarul Petru Caraman, directorul Muzeului Etnografic al Moldovei nu era doar un excelent cercetător al terenului, ci și un fin observator al fenomenelor investigate, studiile sale ilustrând cu prisosință asemenea calități.

Anul 1954 avea să fie unul providențial pentru instituția păstorită de Ion Chelcea. Palatul Administrativ din Iași căpăta o nouă destinație, urmând să găzduiască mai toate muzeele urbei. Celui cu profil etnografic i se repartizaseră mai multe săli de la etajul întâi, în care funcționase anterior tribunalul. La sugestia profesorului Caraman, câteva dintre acestea au fost amenajate de îndată, încropindu-se o expoziție temporară, în care puteau fi văzute obiecte ce înfățișau îndeletnicirile de bază ale românilor: agricultura, păstoritul, viticultura, meșteșugurile tradiționale ș.a. Era mai mult o modalitate de „a pune piciorul”, adică de a lua în posesie sălile respective, ca nu cumva să se ivească alți pretendenți care să le ceară.

De aici încolo, ritmul în care se lucra devenea din ce în ce mai alert. Chelcea nu mai era preocupat doar de întregirea patrimoniului muzeal cu cele mai potrivite piese, ci și de pregătirea mobilierului adecvat pentru montarea expoziției de bază. În primăvara lui 1957, operațiunile pregătitoare ajunseseră la stadiul de panotare a exponatelor. Peste câteva luni, urma să aibă loc inaugurarea oficială a muzeului, ceea ce pentru inițiatorul proiectului echivala cu o mare izbândă, la care visase atâta amar de vreme.

Timp de aproape cincisprezece ani, existența lui Chelcea se confundase cu ideea întemeierii acestei instituții de cultură, pe altarul căreia jertfise aproape totul. Traversase atâtea momente de cumpănă, speranțe și deznădejdi, încât *bucuria* de a fi ajuns la capăt, la limanul cel neviforât, părea să-i încununeze toate eforturile. Nici prin minte nu-i trecea că i-ar mai putea-o răpi cineva. Și totuși i-au luat-o! Cu câteva clipe înainte de finalul cursei, oameni fără suflet i-au uzurpat titlul de învingător. Se adeverea încă o dată proverbul italian, potrivit căruia *Chi prepara la festa, non la gode* (Cine pregătește sărbătoarea, nu se bucură

de ea). Profund indignat, profesorul Caraman a refuzat să participe la deschiderea oficială a muzeului, deși primise invitație cu câteva zile înainte. S-a spus atunci că directorul Chelcea – numit de Senatul Universității – ar fi fost nevoit să se pensioneze pe motive politice. Simple născociri! Împlinise abia 55 de ani, iar după mai puțin de o lună Muzeul Satului din București îl angaja pe un post important, unde a continuat să lucreze încă doisprezece ani. La Iași nu a fost cu puțință!

*

Spre sfârșitul verii lui 1966, nu mult după susținerea examenului de licență, am plecat la București pentru repartitie. Împărțirea posturilor se făcea centralizat și, aparent, în ordinea mediilor obținute. Pe un panou erau trecute numele absolvenților din toate centrele universitare, aproape cinci sute la număr, iar alături posturile vacante. În fața comisiei puteai constata însă că unele slujbe nu mai existau, fiind retrase de pe lista ofertelor, ori că postul pe care ai fi dorit să-l ocupi era rezervat, angajatorul preferând pe cineva anume. Se putea face, desigur, contestație, numai că niciodată un asemenea demers nu avea câștig de cauză.

Pe lista comună figuram la numărul douăzeci și patru. Când am intrat în sală, singurele oferte asupra cărora mă puteam opri erau redacția revistei „Satul socialist” din București, o școală elementară de la Lugoj și un liceu din Bârlad. Am ales, fără să ezit, școala bârlădeană. Era un post la care se putea renunța foarte ușor, fiind râvnit de mulți colegi de-ai mei, care își aveau locul de baștină în orașul de la confluența Colinelor Tutovei cu cele ale Fălciului. M-am reîntors la Iași cu speranța că voi găsi un loc de muncă apropiat de profesia pe care doream să o îmbrățișez. Spre norocul meu, dar și cu sprijinul unor binevoitori (între care trebuie să-l amintesc pe decanul Facultății de Filologie din acei ani), am identificat această șansă chiar la Muzeul Etnografic al Moldovei. Cu o solicitare scrisă din partea conducerii instituției, am revenit la Ministerul Învățământului, unde am renunțat în scris la postul de profesor, în schimbul căruia mi s-a dat o nouă repartitie.

Colectivul în care intram (1 septembrie 1966) era unul restrâns: directorul, șeful de secție, trei muzeografi, un îndrumător științific (eu fiind al doilea), o desenatoare, restauratoarea, magazionera și vreo patru-cinci supraveghetore. În prima lună am avut un program relaxat. Era timpul care i se acorda oricărui începător pentru acomodare. Un privilegiu l-a constituit și faptul că mi s-a dat voie să stau în camera ce

adăpostea cărțile dăruite de Artur Gorovei. Cele mai multe erau rânduie în vreo trei dulapuri mari, cu ușile de sticlă. Fuseseră legate în pânză de culoare neagră, datele de identificare fiind scrise pe cotor cu litere aurii. Alte volume erau puse în dulapurile de jos, cu ușile de lemn, precum și în câteva sertare.

Nu exista un fișier al fondului respectiv. M-am oferit să-l întocmesc eu, dar mi s-a spus că nu-i nevoie, deoarece așa ceva se face doar la bibliotecile publice. Nu m-au convins, dar n-am avut încotro. Evidența cărților se păstra într-un registru-inventar care, încă de pe atunci, era destul de hrentuit. Fusese completat pe vremea lui Chelcea, dacă nu cumva chiar de el. Ce-i drept, nu era o bibliotecă publică, însă existau destui cititori din afara muzeului (cadre universitare, cercetători din institutele academice) care o frecventau. Cel mai asiduu cititor era profesorul Caraman.

La sfârșitul anului 1966, m-au pus să fac inventarul împreună cu cineva din sectorul administrativ. Era o persoană autorizată, care nu certifica doar existența exponatelor, ci și starea de conservare a fiecăruia în parte. Spre deosebire de unii dintre colegi, pentru care inventarierea obiectelor din muzeu era socotită o corvoadă, mie mi se părea o adevărată binecuvântare. Mi-a plăcut atât de mult, încât, la sfârșitul celor aproape cinci săptămâni de muncă, mi-am exprimat disponibilitatea de a repeta experiența și la finele anului următor, ceea ce s-a și întâmplat. A fost pentru mine o șansă unică de a mă familiariza cu acel bogat repertoriu de creații etnografice, multe dintre ele fiindu-mi la acea vreme necunoscute. Mi-au trecut prin mâini aproape 6.800 de obiecte, unele mai interesante decât altele, pe care le-am examinat cu atenție, memorându-le pentru totdeauna.

Primele poziții din inventar, vreo trei sute cincizeci la număr, erau ocupate de obiectele din colecția Iuliu și Maria Pascu, între care cele din Moldova sunt mai puține. Dar chiar și așa, aportul acestui fond de documente la definirea spiritualității tradiționale românești nu poate și nu trebuie să fie neglijat. Iar pentru studenții profesorului Chelcea, din anii războiului și din perioada imediat următoare, au fost, cu siguranță, prețioase mijloace de cunoaștere a artei populare autentice din diferite regiuni ale țării.

Cu totul remarcabile mi s-au părut lăicerele, scoarțele, păretarele sau covoarele provenite din stânga și din dreapta Prutului, dar și acelea – mai puține la număr – de pe meleagurile oltenesti sau transilvane. Trebuie adăugate apoi alte componente ale textilelor de

interior, precum fețele de pernă din Lugoj – Timiș ori din centrul Ardealului, așa-numitele *căpătâie*, urmate de *lepedeele* din Maramureș sau Bistrița-Năsăud, ștergarele din zona Mureșului și din Lisa – Făgăraș, *tindeele* din Sâmbăta Bihorului, Vad – Brașov ș.a.

Un interes aparte suscită piesele de port popular din această colecție, chiar dacă sunt dispartate, între acestea distingându-se cămășile femeiești din Bran – Brașov, care impresionează prin arhaicitatea croiului și subtilitățile ornamentelor. Pe același plan trebuie situate catrințele din Târnava Sibiului și, mai ales, din Boteni – Argeș (locul de naștere al lui Chelcea și al lui Petre Țuțea), *opregurile* cu franjuri din Sarmizegetusa – Hunedoara și, nu în ultimul rând, traistele din Turda – Cluj, Săliștea Sibiului ori din Sălciua – Alba (satul etnologului Valer Butură), relevând inconfundabile mărci de identitate. Și poate că tot aici și-ar găsi locul *furca de tors cu aripi*, achiziționată din Poiana Ampoiului – Țara Moșilor, precum și *tronul cu flori* din Târnava Mică, în care se țineau multe dintre țesăturile de interior.

Dintre obiectele de artă populară adunate de Pascu, două categorii mi-au reținut atenția în chip deosebit: piesele de ceramică și icoanele pe sticlă. În prima grupă intrau vreo treizeci de *cancee*, câteva ulcioare cu gura trilobată acoperită de sită, și aproape patruzeci de farfurii întinse (*taiere*) ori străchini adânci, cu contururi ferme și cromatică pastelată, pe care pasionatul magistrat le descoperise în gospodăriile țăranilor din inima provinciei de dincolo de munți. Toate smălțuite, îmbrăcate în straie de sărbătoare, păreau luate atunci din cuiele de la grindă sau de pe pereți, din dulapurile de vase, blidare ori colțare, unde înnobilaseră interioarele caselor bătrânești de odinioară, alături de atâtea și atâtea țesături, cusături sau broderii.

Înalte, suple, cu siluete elegante și o singură toartă, ce coboară armonios de sub gâtul vasului până spre treimea inferioară a acestuia, *canceele* cuceresc prin frumusețea lor unică. Toate vădesc asocieri coloristice deosebite, ritmicitatea decorului acordându-se perfect cu forma obiectului de ceramică pe care este așternut. Fondul acestora, aproape invariabil alb-gălbui, este segmentat uneori de brâie simple, duble ori triple, trasate cu nuanțe de maroniu sau albastru. Cu totul întâmplător, pot fi văzute și brâie ce reprezintă *valul* sau *unda apei*, dispuse la gâtul și la baza canceului.

Ornamentele dominante sunt cele fitomorfe și geometrice, pictate cu cornul sau cu pensula în tonurile pomenite deja: albastru-cobalt, brun-roșcat și verde închis. Tricromia verde palid, galben și cafeniu, cu

irizări de siena arsă ori azuriu, întâlnită în decorul zoomorf și antropomorf, iscă armonii coloristice subtile, amintind de ceramica habană. Pe două sau trei cance, cu părți ale compoziției zgratitate, apare incizat și anul realizării vaselor respective: 1868 și 1869.

Cât despre icoanele pe sticlă, trebuie să spun că asemenea minunății nu mai văzusem până atunci. Citisem studiul lui Mușlea privitor la această temă, prin amabilitatea profesorului Caraman care îl avea în bibliotecă, însă deosebirea dintre sticla netedă și cea de *glăjărie*, plină de asperități și alte imperfecțiuni, abia acuma o vedeam și o înțelegeam așa cum se cuvine. Toate cele douăsprezece picturi țărănești din colecția lui Iuliu Pascu provin din ținutul Brașovului, poate cea mai prolifică zonă pentru acest meșteșug artistic. Sâmbăta de Sus, orașul Făgăraș, Tohanul Nou sunt doar câteva dintre localitățile cutreierate de neobositul magistrat ieșean, în căutarea unor icoane precum *Isus Pantocrator*, *Maria Jalnica*, *Sfinții Constantin și Elena*, *Sfântul Nicolae*, *Judecata de apoi*, *Sfântul Ilie Proroc* etc.

Altădată, le-ar fi putut găsi pe la *nedei* ori prin târguri și iarmaroace sezoniere, unde iconarii se duceau adesea pentru a-și vinde picturile lor naive. Le agățau pe niște prăjini (un soi de prepeleci) de aproape trei metri înălțime, pentru a putea fi văzute de toată lumea. Veneau țărani și le târguiau ca pe oricare marfă. Dar vremea iconarilor de odinioară trecuse, iar produsele lor, destul de multe încă în prima jumătate a veacului al XX-lea, au intrat în atenția colecționarilor, împutinându-se de la o zi la alta. Specialiștii nu au întârziat să le examineze și să scrie despre ele, dar încă nu îndeajuns. Mai sunt, totuși, exemplare interesante despre care nu s-a spus nimic. Poate că nu ar fi rău dacă cercetătorii domeniului ar găsi de cuviință să se aplece și asupra celor din patrimoniul Muzeului Etnografic ieșean.

După cum am mai spus, postul pe care fusem angajat era acela de îndrumător științific. Aveam obligația de a însoți grupurile de vizitatori, călăuzindu-i cât mai profitabil pe itinerarul etnografic ce urma a fi parcurs prin cele zece-douăsprezece săli, care găzduiau expoziția permanentă a muzeului. Inițierea mi-o făcuseră colegii muzeografi, cu experiență în domeniu, pe care i-am însoțit la lucru în repetate rânduri. Încercam să deprind de la ei, cât mai repede și mai exact, ceea ce aveam de făcut. Și, în linii mari, cred că reușisem. Ceea ce mă nedumerea era atitudinea lor față de cei care veneau să vadă exponatele.

Mai fiecare dintre experimentații mei instructori priveau vizitatorii ca pe niște oameni grăbiți și suficient de informați, pentru a

mai avea nevoie de explicații amănunțite asupra unui obiect sau altul. Altfel spus, prestația fiecăruia în parte mi se părea sumară și stereotipă, lipsită de miez și, oricum, fără impactul așteptat asupra celor care cereau, atât de încrezători, îndrumare de specialitate. Și nu-i puteam suspecta de plafonare, căci la vremea aceea – har Domnului! – erau cu toții încă destul de tineri. Se considera că dacă atrăgeai atenția asupra *hrebănului*, cu care erau culese unele fructe de pădure, a *roiniței pe nuia*, care ajuta apicultorul să recupereze albinele evadate din stup, dacă explicai cum se pescuia cu *ostia*, cu *meredeul* sau cu *prostovolul*, însemna că îți făceai pe deplin datoria.

Mie cel puțin, mânat probabil și de entuziasmul vârstei, mi se părea că oamenii ar fi vrut să știe mai multe despre obiectele pe care le descopereau în sălile muzeului. De aceea, am parcurs de câteva ori spațiul expozițional, singur și cu caietul în mână, notându-mi toate obiectele despre care se putea spune și altceva decât ceea ce vedea oricine cu ochiul liber. Bunăoară, atunci când prezentai piesele ce ilustrau o îndeletnicire străveche ca vânătoarea, nu te puteai rezuma la simpla enumerare a *lațurilor*, *capcanelor*, tipurilor de arme sau a auxiliarelor acestora. Pentru că recipientele din corn de cerb, adesea bifurcate, în care se păstrează praful de pușcă – numite de români *tiocuri*, iar de populația huțulă *poroșnéțe* – nu sunt simple obiecte utilitare, ci au și o excepțională valoare artistică.

Ornamentele de pe ele, atingând adesea perfecțiunea, deși sunt atât de dificil de realizat, trebuiau neapărat comentate și încadrate în repertoriul mult mai amplu al decorului tradițional autohton. Era nevoie să fie scoase în evidență semnele și simbolurile arhaice, cum ar fi *calea rătăcită*, *urechile iepurelui*, *colțul porcului*, *unghia caprei* sau *dintele de lup*, care, într-un trecut ceva mai îndepărtat, avuseseră cu siguranță și implicații magice, menite să înrăurească pozitiv ocupația primară luată în discuție.

Același viu interes îl suscitau și exponatele din sala destinată păstoritului, chiar dacă nu erau la fel de spectaculoase ca altele. Și nu ne referim la cele ce alcătuiau inventarul stâniei, precum *budăcile*, *linguroaiele*, *brighidăile* sau *răvarele*, îndeobște cunoscute, la *tăujerele* ori *șterțurile* de spumuit urda, la *șteanurile* în care se prepara untul din lapte de oaie, cu toate că fiecare dintre ele relevă particularități ce merită reținute. Altele sunt piesele care, prezentate așa cum se cuvine, puteau deveni de îndată deosebit de atractive.

Ne gândim, de pildă, la *răbojuri*, acele scândurele din lemn de brad sau de tisă, simple ori duble, cu două, patru și chiar cu șase fețe, cu creștături, cu *țâncușă* și *cotor*, care țineau toate socotelile la stână. Prin câteva împunsături de cuțit, se notau pe răboj toate cele ce trebuiau știute: numărul oilor pe care le avea proprietarul, cupele de lapte date la mulsoarea măsuratului, cantitatea de brânză datorată, kilogramele primite și cele rămase etc. Răbojurile erau adevărate mașini de calcul primitive, ale căror linii și puncte incizate pe suprafața lemnului nu dădeau greș niciodată. Ședeau ciopor vizitatorii în fața *răbojului* și nu se mai săturau să-i admire subtilitățile.

Și tot în sala păstoritului, lângă peretele din stânga, pe un raft îngust de sticlă groasă, puteau fi văzute vreo trei pietre de râu lustruite frumos și cu câte o gaură ciudată în ele, care le străbătea dintr-o parte într-alta, niciuna nefiind asemenea celeilalte. Păreau niște piese enigmatice, care zăceau acolo de la deschiderea muzeului, sub un nume la fel de misterios – *ceraunia* – și rar cine le băga în seamă. Două fuseseră aduse de la Voinești, iar a treia de la Bivolari, ambele așezări fiind arundate Iașilor. Dar, evident, asemenea obiecte pot fi întâlnite pe tot cuprinsul țării, chiar și acolo unde păstoritul este o îndeletnicire secundară.

Li se spune *pietre de fulger*, *pietre fulgerate* sau *fulgerături*, deoarece oamenii credeau că găurile respective fuseseră făcute de fulger. Dar nu din această cauză erau aduse în muzeu, ci datorită implicațiilor pe care le aveau în medicina veterinară empirică, dovadă că mai erau numite și *pietre de leac*. Oile, caprele și chiar vacile care sufereau de *răsfulg* sau *bolohăneală* (cum se spune în popor), o boală ce împietrea ugerul și oprea lactația, erau mulse prin găurile acestor pietre, pentru a se vindeca. Se săvârșea, deci, o practică bazată pe magia homeopatică, sperându-se că pulpa împietrită se va deschide aidoma prundului lovit de fulger, iar laptele va țâșni cu iuțeala descărcării electrice care trecuse prin piatră.

Nu voi trece dincolo de sala păstoritului, fără a spune o vorbă-două și despre *tiparele de caș*. Poate și din cauză că, întotdeauna, mi s-a părut că aceste obiecte mirifice, plăsmuite cu atâta migală din lemn de paltin sau de cireș, ilustrau o desăvârșită simbioză între util și frumos. Se numărau printre puținele exponate ce te îmbiau să le deslușești tainele. Unii s-au grăbit să le localizeze în Vrancea, deoarece acolo sunt cele mai multe, dar pot fi găsite și în alte zone ale țării (Bistrița-Năsăud, Brașov, Muscel, Neamț, Prahova, Suceava) în care se mai practică încă păstoritul intensiv.

Li se mai spune *păpușare*, deoarece majoritatea sunt dreptunghiulare, iar o bună parte au chiar forme antropomorfe distincte. Cele rotunde însă, cu aglomerări de simboluri astrale, nu sunt cu nimic mai prejos din punct de vedere artistic. Și unele și celelalte sunt alcătuite din două bucăți, pentru a se putea presa cașul. Ciopliturile și creștăturile, de o varietate impresionantă, sunt efectuate în negativ. De aceea, pentru a se înțelege mai bine de ce sunt socotite capodopere ale artei lemnului, cele două componente ale tiparului trebuie expuse împreună cu cașul presat și afumat, pe care decorul (geometric, floral, zoomorf sau antropomorf) apare în relief.

Și chiar dacă tiparele de caș din Vrancea predomină, exemplarul ce reține atenția privitorilor de îndată, devenind unul de referință în colecția muzeului ieșean, provine din localitatea Ceahlău – Neamț, adică de la poalele celui mai impunător munte din Carpații Orientali. Este singura piesă achiziționată din zona respectivă, dar valoarea ei de *unicat* i-o conferă alți factori. Înainte de toate, ornamentul singular, care nu a mai fost semnalat în vreo altă regiune a țării. Este vorba de doi șerpi încolăciți, cu o *coroană* deasupra capetelor, care sunt creștați cu multă măiestrie pe suportul tiparului. Apoi, se mai adaugă faptul că exponatul este datat (1846), iar lângă anul în care a fost făcut apare și numele meșterului (Manoil).

Fără îndoială, elementele menționate sunt deosebit de importante. Cu toate acestea, ele nu asigură decât o mică parte din faima tiparului nemțean. Punctul de rezistență îl constituie semnificația simbolului zoomorf reprezentat, adică valoarea lui etnologică. Or, în această privință, meritul deslușirii acestor taine îi revine, în totalitate, savantului Petru Caraman. El a sesizat importanța deosebită a tiparului de caș de la Ceahlău și l-a pus în valoare așa cum nu o mai făcuse nimeni până atunci.

Elaborând un studiu asupra basmului la mai toate popoarele lumii, învățatul ieșean a constatat cu surprindere că imaginea *șarpelui încoronat*, adică a unui împărat al șerpilor, prezentă în multe basme străine, ca și în cele românești, nu-și găsea suportul în *credințele* noastre. Era sigur că acest substrat autohton exista, însă nu avusese șansa de a fi consemnat de vreunul dintre culegătorii de folclor. Profesorul Caraman nu se înșela câtuși de puțin. Într-adevăr, o asemenea legendă – despre care am pomenit într-un alt capitol al memoriilor – exista, cu aproape șapte decenii în urmă, la Șendriceni – Dorohoi, o așezare în care mi-am făcut studiile gimnaziale. Tiparul de caș pe care îl descoperea la muzeul

din Iași îi confirma, pe deplin, supoziția. Păstorul de pe Valea Bistriței nu putea ciopli această imagine decât în deplin acord cu credințele locale privitoare la șarpele încoronat. Iar rostul acestui simbol străvechi de pe tiparul de caș era unul magic prin excelență. Șerpii încoronați deveneau protectorii turmei, adică ai belșugului și bunăstării ciobanului.

Cu greu mă puteam decide asupra căror exponate din muzeu să mai stăruie. Erau multe, variate, pitorești, și toate spuneau câte ceva despre ingeniozitatea sau trăirile celor ce le ticluseră sub semnul civilizației rurale. Unele veneau din negura timpului, altele mai de aproape, dar fiecare în parte și toate la un loc omagiau enciclopedismul tehnic al țăranului român și ilustrau momente memorabile din istoria noastră culturală.

Am pășit în sala rezervată mobilierului tradițional, îmbrățișând exponatele cu privirea. Ca atâtea alte încăperi, putea fi parcursă în grabă sau pe îndelete. Erau expuse acolo dulapuri de vase, colțare cu aceeași destinație, mese mai mari sau mai mici, lăzi de zestre, scaune etc. Cine nu le știa? Se putea zăbovi doar pentru a fi admirate ornamentele ce le împodobeau ori în vederea examinării unor forme mai ciudate. Nimeni nu ar fi bănuțit că multe dintre piesele din acel spațiu ascundeau enigme de nepătruns, care așteptau să fie dezvăluite.

În dulapul de vase, de pildă, nu se păstrau blidele utilizate zilnic, ci străchinile și farfuriile folosite la prăznuirea defuncțiilor. Unei mese ceva mai mari i se spunea *masă cu ladă*, așa după cum și sicriului i se spune *ladă*: „Cum te scoate din casuță/ Și te pune în *laduță*”. Mai era acolo o *masă cu sicriu* de la Straja – Suceava, alta, cu aceeași denumire, de la Tătăruși – Iași, o *ladă cu sicriu* tot din Bucovina ș.a. Să nu uităm apoi că lada de zestre este numită, pe alocuri, *tron*, *raclă* sau *lacră*, denumirile respective fiindu-i atribuite și sălașului funebru. Ciudată aglomerare de elemente sumbre într-o încăpere domestică atât de frecventată.

Pentru ruralul tradițional însă, asocierile de mai sus nu sunt cătuși de puțin îngrijorătoare. Căci în concepția lui, lumea de aici și cea de dincolo se întrepătrund la tot pasul. Nu sunt antagonice, ci jumătăți ale aceluiași întreg, pe care cei din lumea pământeană și cei din lumea mitică îl reprezintă în egală măsură. Iar această viziune este una general românească. Dovadă că mesele cu ladă ori lăzile cu sicriu nu apar doar în Moldova, ci și prin alte regiuni ale țării. Pot fi văzute în muzeele din Argeș, Bihor, Maramureș, Țara Moșilor, pretutindeni vechimea lor fiind una foarte mare. Lăzile de formă paralelipipedică, având înfățișări atât

de apropiate de cele ale sicriilor, au fost descoperite de arheologi pe terasa inferioară a Șomuzului Mare – Suceava ori la Aldeni – Buzău, unde locuința neolitică de care se vorbește pare să fie, mai curând, o casă a mortului.

Mai important rămâne însă faptul că toate aceste documente (arheologice ori etnografice) nu sunt decât ecouri îndepărtate ale faimoaselor *sarcofage* greco-romane și chiar egiptene. Asocierile au fost făcute încă de prin deceniile trei-patru ale veacului trecut (Poniatowski, Caraman), iar etnologilor noștri de seamă nu le-a rămas decât să le detalieze, arătând că *lăzile cu sicriu* din Buduresa – Bihor, Țara Moșilor sau Bucovina conservă nu doar forma sarcofagului, ci și tehnica de îmbinare a elementelor componente. Iată de ce exponatele din sectorul rezervat mobilierului țărănesc, încărcate de atâtea semnificații arhaice, trebuiau prezentate cu mai multă luare aminte.

Din câte îmi amintesc, o atracție deosebită asupra vizitatorilor exercitau și țesăturile din bumbac, în sau cânepă, intrând în sfera mai largă a textilelor de interior. Între acestea, se distingeau ștergarele de sărbătoare, inspirat ornamentate, și batistele sau năframele, brodate cu arnici ori lânică în două culori (roșie și neagră), cu sacâz înnodat, pentru a fixa fluturii și mărgelele. Se putea crede că frumusețea acelor izvodiri bătrâne, adesea excepțională, nu mai avea nevoie de nici o recomandare din partea îndrumătorului. Și totuși, lucrurile nu stăteau nici pe departe așa. Pentru că mai ales acestea se cereau comentate sub variate aspecte. Și nu mă gândesc neapărat la denumirile lor locale (*ștergură, mâniștergură, pânzătură de cap, năframă de mână, de brâu, de față sau păioară*), ci la destinația acestora, ca și la implicațiile ritual-ceremoniale pe care le aveau: *ștergar pentru preot*, pentru *staroste, nași, socri, druște și vornicei*, apoi *năframă pentru mire*, de pus la *toiag*, la *mâna vătăjeilor, pomineăț* etc.

Nu puteau fi trecute cu vederea *ștergarele de schimb* din Negrilești și Tulnici – Vrancea, cu formele lor atipice și decorul dispus în registre, după cum nici *năframele de logodnă* din Neagra Șarului ori cele *de încredințare* din Panaci, depresiunea Dornelor, pentru că mai ales acestea aveau nevoie de explicații. Într-adevăr, *năframa de credință* era croită și brodată „în cornurele” de fata pețită, pentru a i-o dăruii viitorului mire în schimbul inelului de logodnă. Feciorul o etala apoi la toate petrecerile care aveau loc până la nuntă, atunci când dansa cu viitoarea mireasă, și o folosea – ca semn de recunoaștere – când mergea la casa părinților fetei după zestre. Fiind un simbol al alianței, mirii se

țineau de ea până la biserică, în timpul cununiei și la întoarcere spre casă. După nuntă, mireasa o împăturea, potrivindu-i ornamentele de la colțuri și o așeza în lada de zestre. Rămânea acolo până survenea decesul unuia dintre parteneri, când era scoasă și tăiată în două: jumătate se punea în sicriul defunctului, iar cealaltă parte avea să însoțească pe ultimul drum perechea rămasă în viață. În felul acesta, având fiecare câte o jumătate din batista respectivă, cei doi soți erau convinși că se vor reîntâlni în lumea spiritelor.

Dar cea mai spectaculoasă încăpere din muzeu, având toate atributele unui spațiu al sărbătorii, al armoniei desăvârșite, în care frumosul te întâmpina la tot pasul fără ostentație, mi se părea aceea ce adăpostea țesăturile mari: scoarțe, covoare, lăicere, chilimuri, macaturi sau păretare, șatrânci etc. Când intram acolo, aveam senzația că mă învâluie miresme de busuioc și mere coapte, așa cum mi se întâmplase de atâtea ori în satele noastre, fiind poftit să pășesc în „casa cea mare”.

Expoziția se deschidea cu trei scoarțe mari, de o frumusețe unică, despre care se spunea că ar fi provenit din Basarabia. Dimensiunile lor arătau clar că fuseseră nevedite în războaie de țesut verticale, poate chiar în *lemne* sau *carâmbi*, cum li se mai zice acestor instalații prin satele din stânga Prutului. Prima țesătură din cele trei avea fondul albastru potolit, a doua *naramgiu*, iar ultima fusese vopsită într-o nuanță de grenă, ce aducea mai mult a vișină putredă. Foarte aerisite, compozițiile lor decorative erau alcătuite din motive geometrice și vegetaționale, atent stilizate. Pe spatele fiecăreia dintre cele trei scoarțe, în partea stângă jos, era cusută câte o bucățică de carton, pe care scria: *Colecția George Oprescu*. Peste câțiva ani, când m-am dus să i le arăt unui coleg de breaslă, dispăruseră de la locul lor. Ce se întâmplase cu ele, nimeni nu mi-a putut spune.

În acea sală, mai erau expuse și alte scoarțe mari, la fel de vechi. Li se spunea covoare și se impuneau, înainte de toate, prin ornamentica lor. Unul de la Mândrești – Botoșani avea fondul întunecat, pe care fuseseră alese șiruri de ghivece cu pomișori, în vârfulile cărora se odihneau, tăcute, misterioase păsări afrontate. Era datat (1861) și semnat cu inițialele femeii care îl izvodise. Cele patru sau cinci tonuri coloristice se îmbinau armonios, dând întregului o înfățișare expresivă, deosebit de agreabilă. Pe un alt covor, putea fi văzută o imagine monumentală, ce atrăgea atenția de îndată. Întreaga suprafață a țesăturii, de un verde măsliniu, era acoperită de *pomul vieții în glastră*, pe ramurile căruia nu-și dădeau rând vreo zece-douăsprezece perechi de

păsări, singura stingheră fiind plasată în vârful simbolului dendrolatric. Și în aceste două cazuri, se cereau spuse câteva cuvinte despre *arborele nemuririi și pasărea-suflet*.

Îmi vin în minte apoi, scoarțele înguste și lungi, țesute în stative, semn că acoperiseră cândva pereții modestelor locuințe țărănești. Câteva, fără privaz, cu *raci* și *cerbi* rânduiți pe mijlocul țesăturii, de un farmec straniu, fuseseră achiziționate de la Moșna – Iași, un sat răzeșesc de pe malul Prutului. Alta provenea de la Flămânzi – Botoșani și era împodobită cu meri înfloriți, dar și cu alte soiuri de pomi, pe crengile cărora ciripeau păsări. O adevărată livadă mirifică, asemenea grădinii raiului, imagine surprinzător de optimistă pentru acea așezare moldavă greu încercată.

Nu pot uita nici exemplarul de la Zgura – Vaslui, o țesătură cu fondul negru intens, ce se armoniza atât de plăcut cu motivele viu colorate, înfățișând imagini florale, zoomorfe și antropomorfe. Fusese *coverul de cununie* al bătrânei care a trebuit să se despartă de el, iar alesăturile – atât de inspirate – dezvăluiau funcția avută odinioară: fete cu coroanțe pe cap și buchete de flori în mâini, cai în mișcare, păsări în zbor, mărul ca semn al rodniciei etc.

Va fi fost oare în expoziția de care vorbim și vreun *cover de înmormântare*? Probabil că da, chiar dacă muzeografiile care s-au ostenit să le descopere n-au mai consemnat și această destinație. Erau atâtea lucruri despre care nu se vorbea atunci. Dar femeile bătrâne păstrau în zestre asemenea țesături, pe care – nu o dată – le pregăteau anume încă din tinerețe. Se numeau *covoare de moarte*, iar la vremea marii călătorii erau așternute peste paiele din carul mortuar sau acopereau cu ele sicriul. Aveau o anume sobrietate și foloseau ornamente specifice. Pe chenar apărea *șinătăul* sau *unda apei*, căreia i se mai zicea și *calea fără sfârșit*, iar câmpul central era presărat cu *roate* (simboluri solare) și *stele*, printre care putea fi văzută și câte o *pasăre-suflet*. Fără îndoială, asemenea țesături au existat în expoziția de covoare de la Iași, iar specialiștii nu erau străini de ele. Dovadă că atunci când vremurile s-au mai limpezit, nu au întârziat să le arate vizitatorilor și să le talmăcească înțelesurile.

Într-un colț al acelei încăperi se afla un lăicer, pe lățimea căruia fuseseră țesute *scaune* policrome de diferite dimensiuni. Erau vrâste înguste și late, numite pe alocuri *punți* sau *poduri*, între care apăreau buchete de flori stilizate, alternând cu un pomișor ce avea șapte crenguțe, iar în vârf un fruct. Era unul dintre *lăicerele de pomană*, ce se

dăruia în fața convoiului funebru sau pe malul gropii, pentru a-l ajuta pe răposat să treacă apele ori prăpăstiile întâlnite în cale pe celălalt tărâm.

Compoziția decorativă a aceluși așternut era completată de o imagine antropomorfă minusculă (un fel de *păpușă*) ce fusese plasată la un colț al țesăturii. De regulă, simbolul respectiv trecea neobservat, așa cum se întâmpla și atunci când însoțea motivele ornamentale de pe scoarțe sau covoare. O asemenea apariție nu este, totuși, câtuși de puțin întâmplătoare. Ar putea să reprezinte o marcă de identitate, adică un fel de semnătură a țesătoarei, după cum ar constitui și o ipostază insolită a vreunuia dintre strămoșii mitici ai răposatului, venit să călăuzească sufletul acestuia în marea lui călătorie spre lumea moșilor și a strămoșilor. Prin Moldova din stânga Prutului, această figurină este numită *strajă*, ceea ce duce cu gândul la un spirit domestic arhaic, protector al gospodăriei, deci tot la unul dintre străbunii binevoitori.

Am menționat, în cele de mai sus, câteva aspecte ale exponatelor din muzeu, mai puțin abordate, care l-ar fi putut ajuta pe îndrumătorul neexperimentat să evadeze din prezentarea stereotipă, monotună. Sunt mult mai multe, desigur, iar însemnările mele ședeau mărturie că nu ignorasem nimic din ceea ce merita să fie adus la cunoștința celor ce pășeau pragul unui asemenea lăcaș de cultură. Și cum puteau fi trecute cu vederea câtă vreme, îndeletnicirile, mai ales, sunt ilustrate atât de plastic în folclorul nostru literar, cel paremiologic și enigmatic excelând în această privință. Până și un obiect banal ca *rogojina* putea deveni extrem de atractiv, dacă era prezentat în contextul cunoscutului basm *Împăratul rogojinar*.

După două săptămâni de muncă, odată cu sfârșitul anului 1966, documentarea mea în muzeu se încheia. Pentru începutul anului următor aveam ordin de chemare la oaste.

*

Pe data de 10 ianuarie 1967, în zorii unei zile de joi, luam trenul accelerat Iași – Timișoara pentru a ajunge la Arad. Unitatea militară la care trebuia să mă prezint se afla în localitatea Radna, undeva pe malul drept al Mureșului, foarte aproape de orașelul Lipova. Mai precis, era situată între satele Barațca și Șoimoș, la poalele unor dealuri din prelungirea sud-vestică a Munților Zarandului. La vremea aceea, așezarea era cunoscută doar din romanul lui Slavici, fiind locul în care s-a născut și a trăit Mara. Notorietatea însă avea să și-o câștige mult mai târziu, grație mănăstirii romano-catolice *Maria Radna*, aflată gard în gard cu cazarma în care aveam să fiu încartiruit. Prin a doua jumătate a

deceniului șapte al veacului trecut, acel impunător lăcaș de cult părea pustiu. În cele vreo șase luni petrecute la Radna, nu știu dacă l-am văzut deschis de trei sau patru ori. Cine să bănuiască atunci că, după aproape un sfert de veac, mănăstirea avea să devină cel mai important loc de pelerinaj din vestul țării, ajungând să-i treacă pragul peste 80.000 de credincioși anual.

În ce mă privește, nu aveam nimic din înfățișarea recrutului autentic. Călătoream singur, fără atât de cunoscuta valiză de lemn, ci doar cu o banală geantă de voiaj pe umăr, și nici măcar nu dădeam semne că mi-aș fi înecat amarul în vreo băutură alcoolică. Când am ajuns la Lipova, trecuse binișor de miezul nopții. Primul imbold a fost acela de a rămâne în sala de așteptare până a doua zi. Și nu greșeam deloc dacă nu mă răzgândeam. Dar cum cineva m-a asigurat că până la cazarmă era mai puțin de un kilometru, n-am putut sta pe gânduri și am pornit la drum. După scârțâitul zăpezii de sub picioare, constatam că gerul începuse a se înteți.

Urmând pârtia ce se făcuse printre nămeți, în scurtă vreme m-am trezit în fața unei porți imense, zăvorâtă cu fiare de nădejde, peste care se așternuse un strat gros de chiciură. Cred că am utilizat toate mijloacele posibile, pentru a-mi face simțită prezența acolo. Când eram gata să mă reîntorc la Lipova, s-a auzit scrâșnetul prelung al încuietorilor înghețate, iar un soldat pe jumătate adormit m-a privit nepăsător, cerându-mi ordinul de chemare. L-a citit, s-a mai șters la ochi, mi-a cerut și buletinul, m-a analizat și, în sfârșit, mi-a dat drumul înăuntru, răsucind din nou încuietorile porții. Fără să spună vreun cuvânt, a luat-o spre aripa dreaptă a clădirii, descuind ușa unei încăperi ce părea să fie o sală de sport: mare, goală și cumplit de rece. Dormitoarele erau sigilate, iar cazarma nu mai fusese încălzită de două-trei zile, adică de la plecarea seriei anterioare. M-am ghemuit într-un colț și am zdrăvenit până dimineață, cu gândul la căldura din sala de așteptare, pe care o părăsisem atât de imprudent.

A doua zi, până să-mi apară camarazii, am avut câteva clipe de răgaz, în care am încercat să scrutez împrejurimile. M-am resemnat însă destul de repede, căci afară de turlele înzăpezite ale mănăstirii și un cer învăluit în ceață nu era nimic de văzut. Cazarma, de formă dreptunghiulară, arăta ca o cetate. Mă și întrebam dacă, odinioară, destinația ei nu a fost cu totul alta. Clădirile aveau trei nivele, erau acoperite cu țiglă și etalau o sobrietate care mă neliniștea. La drept vorbind, nu era o unitate militară propriu-zisă, ci un soi de școală

hărăzită instruirii absolvenților de facultate, care făceau armata cu termen redus. Nu eram soldați, ci elevi TR. În realitate însă, cei ce se școleau la Radna aveau ce povesti nepoților. Pentru că timp de vreo trei luni treceau prin toate experimentele, privațiunile și rigorile cazone, pe care nu le uitau tot restul vieții.

Partea a doua a perioadei de școlarizare era de nerecunoscut în comparație cu cea dintâi. Dovadă că am avut suficient timp la îndemână pentru a-mi ordona însemnările făcute la muzeul din capitala Moldovei, transformându-le într-o expunere coerentă, atrăgătoare. În versiunea lui finală, acest proiect de tinerețe număra aproape cincizeci de pagini dactilografiate. Și tot în aceeași perioadă, la sugestia comandantului școlii, au prins a se iniția manifestări artistice dintre cele mai diverse: echipe de teatru, de estradă, grupuri satirice, tarafuri de muzică populară sau ușoară etc. Erau acolo actori, regizori, scenariști, poeți, muzicieni, gata să facă orice pentru a mai scăpa de atâtea și atâtea lucruri dezagreabile. Pentru că perioada relaxată de care am amintit nu era valabilă pentru toți cei peste opt sute de militari încazarmați. Beneficiau de ea doar vreo șaptezeci-optzeci, care desfășurau activități „instructiv-educative”.

Mi-aș fi putut găsi locul ușor în vreuna dintre formațiile artistice, dar amintindu-mi că în anii studenției pregătisem două formații de dansuri populare, am decis să fac același lucru. Timp de câteva zile am stat de vorbă cu sute de militari, reușind să identific cincisprezece dansatori unul și unul. Eu eram al șaisprezecelea. La capătul a două săptămâni de repetiții, eram gata de urcat pe scenă. Stăpâneam un repertoriu coregrafic din mai toate zonele țării: *Arcanul*, *Bărbuncul*, *Bătuta*, *Brâul*, *Burduiul*, *Ca-n Banat*, *Corăgheasca*, *Fecioreasca* ș.a. Ne-am unit apoi cu taraful de muzică populară, care avea și vreo șapte soliști vocali sau instrumentiști, alcătuiind un redutabil *Ansamblu de cântece și dansuri*, cu care am început să cutreierăm meleagurile bănățene.

Oamenii veneau în număr mare să ne vadă, ne poșteau pe la casele lor, unde tăifășuiam pe așezate despre jocurile bătrânești și obiceiurile din acea parte a țării. Am ajuns chiar și la o serbare câmpenească (un fel de *nedeie*) de pe platoul *Highiș* din Zarand, unde se aduna sumedenie de lume: unii veneau să joace și să cânte, alții să-și vândă produsele, alții să târguiască sau pur și simplu așa „de-a sloboda”. Ne-am dus acolo cu două autobuze mari, pentru că – în fapt – aveam de executat o aplicație tactică în munți, la o altitudine de o mie de metri,

ceea ce am și făcut, chiar dacă tema respectivă fusese doar un pretext. Pe scena din poiană am dansat până la epuizare. Mii și mii de oameni își ațintiseră privirile asupra noastră și ne răsplăteau cu aplauze din belșug. Cred că a fost cea mai frumoasă zi din cele petrecute la Radna.

Trecuseră aproape șase luni de când mă aflam în armată și, cu toate acestea, vremea eliberării m-a luat prin surprindere. Parcă abia ieri băteam deznădăjduit în poarta de la intrare. Cu aceeași geantă de voiaj pe umăr (în care pusesem și hainele de iarnă), dar și cu amintiri de neuitat, părăseam sprinten cazarma de lângă mănăstirea Fecioarei Maria. Lăsam în urmă atâtea și atâtea locuri, bătătorite cândva de pașii neobositei Mara, mereu grăbită să-și întindă mărfurile în calea mușterilor, pentru ca „sărăcuții ei copii”, rămași orfani de tată, să ducă o viață mai bună. Trecând peste apa Mureșului, gândul mi-a mai zburat o dată la *podul plutitor* al lui Hubăr, pe care mama Persidei și a lui Trică îl gospodărea cu atâta râvnă, adunând creșterii la ciorap.

De la Lipova făceam cale întoarsă înspre plaiurile moldave. Nu m-am dus însă la Iași, așa cum scria pe foaia de drum, ci am luat-o spre nord-estul provinciei, pentru a ajunge în satul natal. Mă duceam să-mi văd părinții, așa cum făceam mereu după o înstrăinare de mai multe luni de zile. De data aceasta aveam un motiv în plus. Știam că așteptau și ei să le vină feciorul din armată. Mai ales că eram primul din cei patru băieți care îmbrăcaseră haina militară. Am ajuns acasă la vremea secerișului. Altădată, când părinții mei erau gospodari la casa lor, abia dacă am fi avut vreme să schimbăm două-trei vorbe. Aruncam din mers secerile pe un umăr, traista cu mâncare pe celălalt, luam de funie trei-patru vite, care trebuiau priponite pe bahnă, și până în marginea lanului de grâu nu ne opream. Îmi amintesc cu plăcere de acele vremuri, deoarece – oricât ar fi fost truda de mare – părinții mei, ca și secerătorii care îi însoțeau, erau fericiți. Nu vedeam unul cu fața posomorâtă. Spuneau glume, râdeau, cântau, iar în urma lor se înălțau „clăile ca hodobăile”, făcute din snopi mari cu spice mașcate, plesnind de rod bogat.

De data aceasta i-am găsit acasă. Unde ar fi putut să se mai ducă? Numai că pentru plugarul harnic șezutul degeaba este cea mai cumplită povară. Le luase pământul, le luase vitele, nu le mai rămăsesse nimic. Unde să se mai grăbească? Puteau tăifăsuși oricât. Și am stat de vorbă, într-adevăr, foarte multă vreme, însă nu despre mine, ci tot despre ale lor. Zădarnic încercam eu să le mai înseninez frunțile cu câte o ispravă din armată. Reveneau mereu la cele ce-i frământau. Și nu

lipsurile lor îi preocupau, căci despre așa ceva nu putea fi vorba, ci năpasta care căzuse peste obștea sătească. Tata, mai ales, avea o vorbă pe care o repeta ca un laitmotiv: „Săraca lume!” *Ogoarele* lor îngrijite, la care se duceau cu atâta bucurie, fuseseră prefăcute în *tarlale* imense, pe care lucrau mai mult mașinile. La vremea culesului însă, strângeau, risipeau, nimeni nu da seamă nimănui pentru paguba făcută. Era o nepăsare generală, pe care gospodarii strângători n-o puteau pricepe. Iar dacă cineva aduna de pe miriște un braț-două de spice, rămase în urma combinei, era cercetat pentru furt din avutul obștesc.

În ultima decadă a lunii lui Cuptor, mă reîntorceam la muzeul din Palatul Culturii. N-am mai avut timp să stau de povești cu colegii. Nu am întrebat nici măcar de ce fusesem scos din bibliotecă, pentru a sta într-o cameră mai mică împreună cu altcineva. M-am mutat și gata. Era vremea concediilor și a vacanței de vară, așa că grupurile de vizitatori se țineau lanț. Mi-am reluat activitatea cu bucuria că puteam experimenta prezentarea pe care o gândisem înainte de a pleca în armată. Încântați de informațiile primite, unii oaspeți au început să-mi mulțumească la sfârșitul traseului, ceea ce nu se prea obișnuia. Indirect, ei validau formula de ghidaj pe care o propuneam. M-am grăbit atunci să pun textul pe care îl redactasem la îndemâna colegilor, gândindu-mă că îl vor folosi măcar așa, orientativ. Nu știu dacă l-a citit cineva. Sigur rămâne doar faptul că unii dintre ei au comentat gestul meu cu o înverșunare pe care nu am înțeles-o niciodată.

Vizitatorii gândeau însă cu totul altfel. Pe la mijlocul toamnei, au prins a ne trece pragul din nou studenții. Mai ales cei de la Filologie, Geografie și Istorie, care făceau un fel de practică la Muzeul Etnografic. Cu aceștia s-a întâmplat un lucru ce avea să se răsfrângă negativ asupra mea. Încântați de explicațiile pe care le ofeream, profesorii însoțitori au refuzat să lucreze cu alți îndrumători. Ca urmare, la sfârșitul acelor întâlniri, atât de plăcute pentru mine, am fost chemat în fața Consiliului muzeal, care m-a admonestat pentru *vedetism*. Mi s-a adus la cunoștință, totodată, că nu voi mai însoți grupurile de vizitatori, pe motiv că aveam altceva de făcut. Într-adevăr, în perioada imediat următoare a trebuit să plec pe teren. Împreună cu câțiva specialiști de la Universitate și de la Casa Regională a Creației Populare urma să cutreierăm așezările rurale, pentru a identifica păstrători ai datinilor și obiceiurilor de iarnă, în vederea participării la manifestări artistice de profil.

În câteva săptămâni, am fost în zeci și zeci de sate ale regiunii Iași, de la confluența cu fostul raion Botoșani și până la granițele

actualului județ Galați. Repertoriul obiceiurilor de la Crăciun și Anul Nou din spațiul investigat era demn de cel mai viu interes. Practici arhaice, despre care în literatura de specialitate nici nu se pomenea, apăreau la tot pasul. Cele mai interesante alaiuri erau dirijate către festivalurile raionale de teatru folcloric de la Hârlău, Pașcani, Târgu Frumos, Iași, Negrești, Vaslui, Bârlad și Huși. Unele dintre ele urmau să participe și la un spectacol de gală, un fel de finală pe regiune, care nu a mai avut însă loc, fiind interzisă în ultima clipă de mai-marii diriguitori ai vremii. Complex și profund, limbajul acelor spectacole feerice era încifrat în acte de comunicare ce transmiteau mesaje pline de înțelesuri.

Țin minte că am făcut atunci foarte multe fotografii, pe care harnicul tehnician al Palatului (Axinte Popa) le-a dezvoltat și copiat, introducându-le apoi în arhiva muzeului la care lucram, cu toate informațiile ce le însoțeau. Se numărau printre acestea: *Capra* de la Aroneanu și *Cerbul* de la Miroslava – Iași, *Capra cu moșnegi* de la Buznea – Târgu Frumos, *Cerbul* de la Balș, același raion, *Căluțul cu covată* de la Deleni și *Cerbul* de la Pârcovaci – Hârlău, *Roșiorii cu fete* de la Gura Bădiliței și *Capra cu arnăuți* din Heci – Lespezi, raionul Pașcani, *Capra de la Pogana* și *Harapii* de la Racova – Vaslui, *Caprele pe prăjină* din Rafaila – Negrești, *Vălăretul* de la Obârșeni – Voinești, o localitate răzeșească ce se află pe pantele nordice ale Colinelor Tutovei etc.

La Obârșeni, în acel sat de pe apa Iezerului, vedeam pentru prima oară acel alai de alaiuri numit *Vălăret*. Era o ceată imensă, ce coagula toată suflarea obiceiurilor de iarnă din localitatea respectivă: *Capre* de vreo trei feluri, *Cai*, *Urși*, *Babe*, *Moșnegi*, *Dame*, *Ofițeri*, *Arnăuți*, *Ciobani*, *Harapi*, *Badarani*, *Sitari*, *Paianțițe*, *Oameni de unire* etc. Adevăratele semnificații ale *Vălăretului* însă, practicat și la Sărbătorile de Paști (mai ales atunci), aveam să le descopăr ceva mai târziu. Abia atunci când le-am putut pune în relație cu datina similară din stânga Prutului, precum și cu vechile obiceiuri de primăvară, unde sensurile primare ale practicii subzistă încă.

La începutul anului 1968, nu mult după terminarea sărbătorilor de iarnă, plecam din nou pe teren. De data aceasta, aveam misiunea de a achiziționa diverse *măști*, pentru a îmbogăți colecția de profil a muzeului, pe atunci relativ săracă. Casieria Complexului muzeal mi-a dat 3.700 de lei, o sumă destul de importantă pe atunci, iar șeful de secție (singurul cu care mă înțelegeam bine) și două muzeografe cu experiență m-au lămurit cum trebuie cheltuiți banii. Cumpărarea

exponatelor se făcea prin negociere directă. Adică proprietarul obiectului cerea un preț, iar muzeograful avea datoria să-l mai diminueze. Bani se achitau, obligatoriu, la Sfatul Popular, în prezența președintelui sau a unei alte oficialități importante, care certifica tranzacția încheiată cu formula: „Plata s-a făcut în fața noastră”. Apoi contrasemna, parafă actul încheiat, își oprea un exemplar, iar celălalt însoțea marfa achiziționată.

M-am dus mai întâi la Obârșeni – Voinești, sperând că voi putea procura măști pe alese. Le admirasem cu numai câteva săptămâni înainte. Din păcate, aproape toate fuseseră distruse după încheierea colindatului la ultima casă. Așa era obiceiul în sat, nu se păstrau de la un an la altul. Rămăseseră intacte doar *bătele* cu capete antropomorfe, din care am putut lua vreo trei bucăți. Pașii m-au purtat apoi spre Odaia Bursucani, undeva mai jos de Bârlad, de unde am cumpărat o mască de *urs*, destul de bine conservată.

Următorul popas l-am făcut la Mirosllovești – Iași, pe Valea Moldovei, foarte aproape de Verșenii copilăriei lui Sadoveanu. Acolo am făcut două achiziții care aveau să devină cele mai valoroase din întreaga colecție a muzeului: o mască triumfiulară de *Capră* (bogat împodobită cu panglici multicolore, oglinzi, canafi de lână, mărgelile și hurmuz) și o *căciulă de irozi* cu pompon roșu, învelită cu șiraguri de hurmuz de la bordură până la partea de sus a calotei. Cea de a doua piesă era un unicat: întâi, pentru valoarea deosebită a podoabelor (aduse de la Cernăuți) și în al doilea rând, fiindcă nu mai fusese purtată de o jumătate de secol. Bunicul celui ce o vindea umblase cu *Irozii* înainte de Primul Război Mondial. M-am oprit apoi la Mădârjești – Târgu Frumos, în fostul ținut al Cârlișurii, de unde am luat o mască de *Cerb*, pentru ca ultima târguială să o fac la Budești – Mogoșești, în vecinătatea Iașului, aceasta fiind o mască de *moșneag*.

Prima constatare făcută pe teren era aceea că proprietarii bunurilor ce urmau a fi vândute cereau pe ele sume derizorii. Mult mai mici decât valoarea reală a obiectelor respective. Cum nu le puteam lua, totuși, pe degeaba, încercam să-i conștientizez, spunându-le să solicite prețuri de trei ori mai mari. Derutați de oferta neașteptată pe care le-o făceam, unii dintre ei ar fi vrut să-mi facă și mie parte din puținul pe care îl câștigau. Cine știe ce experiențe de acest gen vor fi avut ei. Dar chiar și așa, cu niște negocieri atipice, tot mi-au rămas bani de restituit la casierie, ceea ce nu a fost deloc pe placul unora dintre colegii mei mai vârstnici.

În a doua jumătate a lunii lui Mărțișor, când încă mai căutam o cale de a-mi afla și eu locul în colectivitatea aceea atât de mică, s-a întâmplat un lucru de-a dreptul miraculos. Într-o bună zi, căci bună a fost după cum se va vedea, a intrat în biroul pe care îl împărțeam cu încă un coleg, un domn de care nu-mi aminteam să-l fi văzut vreodată: un bărbat de statură mijlocie, cu chipul ușor încrunțat, care părea să aibă vreo cincizeci de ani. Hainele îngrijite, închise la culoare, și pălăria impecabilă îi dădeau o anume prestanță, ceea ce te cam pune pe gânduri. A întrebat de mine cu o voce baritonă, după care m-a invitat să schimbăm câteva vorbe în particular. M-a îndemnat să-mi iau și treniul. L-am urmat de îndată, nu însă fără o anume îngrijorare. După câțiva pași, sesizându-mi neliniștea, s-a întors spre mine și s-a recomandat: era directorul *Centrului de Lingvistică, Istorie Literară și Folclor* din cadrul Filialei Iași a Academiei Române.

Ne-am plimbat agale de la Palatul Culturii până în Piața Unirii și înapoi, purtând o discuție lungă, axată exclusiv pe probleme științifice. Fără nici o introducere, m-a întrebat dacă aș fi interesat să părăsesc locul de muncă, pentru un post de cercetător științific la institutul academic pe care îl conducea. Directorul Complexului Muzeal își dăduse deja avizul, avertizându-l însă că aveam tendința de „a roade la scaun”. Abia atunci am înțeles motivul suspiciunilor cu care erau întâmpinate toate inițiativele mele. La Institut urma să organizez Sectorul de folclor, care nu exista încă, și să propun o seamă de proiecte menite să justifice individualitatea departamentului respectiv. Nu am ezitat nici o clipă. Peste o săptămână susțineam examenul, iar începând cu data de 31 martie 1968 eram salariatul Academiei. De Muzeul Etnografic al Moldovei nu m-am despărțit însă niciodată. M-a ținut aproape tezaurul său etnocultural, pe care nu am conștientizat să-l prețuiesc și să-l promovez la adevărata lui valoare.